

De waarde van de wierde van Heveskes

Carla Alma

'Wierden zijn enerzijds bodemarchieven en verschaffen als zodanig informatie over de bewoningsgeschiedenis (...) anderzijds betreft het ruimtelijk zichtbare informatie, zoals vorm, hoogte, omvang en structuur van een wierde. Dergelijke informatie is een indicatie voor de cultuurhistorische betekenis.'

(Citaat uit de nota Archeologische en cultuurhistorische terreinen in Groningen.)

Tijdens het bouwrijp maken van de locatie voor de fabriek FMC op het industrieterrein van Delfzijl in de periode 1993-1995, deed het Archeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen enkele noodopgravingen in de wierde van Heveskes. Daarbij werden onder andere resten ontdekt van een steenhuis uit ongeveer 1300. Maar de eerste bewoners van Heveskes leefden daar al veel eerder; er zijn vondsten uit het begin van de jaartelling of misschien wel eerder gedaan. Heveskes blijkt een van de oudste bewoonde wierden van Noordoost-Groningen te zijn. Maar ondanks zijn eerbiedwaardige leeftijd wordt deze wierde bedreigd door de oprukkende industrie; een parkeerterrein ligt inmiddels op de restanten van de oude woonkern. Bestuurders in het gebied zouden hem het liefst

nog verder weg-bestemmen. Er zijn door de provincie, de gemeente Delfzijl en het havenschap bezwaren ingediend tegen de aanwijzing van de wierde tot beschermd archeologisch monument door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Wierden langs de Eems

Heveskes behoort tot de wierdenreeks die op de hoge zuidelijke oever van de Eems in de Romeinse tijd is ontstaan en die een verbinding vormt met de wierden aan de Duitse kant van de Eems, zoals Pogum, Ditzum, Midlum en Jemgum. In de achtste of negende eeuw bestond Heveskes uit twee tongvormige terpjes, opgehoogd met plaggen en zoden. Deze uitlopers zijn vanuit de oorspronkelijke wierde in noordelijke richting aangelegd. Er is bij het graafwerk destijds een tweeschepig huis aangetroffen, een schuur eigenlijk, van een type dat tot dusver alleen in Drenthe was gevonden. Door de haast die men had met de aanleg van het parkeerterrein, heeft het Archeologisch Instituut de wierde niet nader kunnen onderzoeken. Veel van de oude bewoningsgeschiedenis is dus nog een geheim. De oudste kern, de noordelijke uitlopers en het steenhuis uit de veertiende eeuw zijn inmiddels weer met een laag zand bedekt.

De kerk houdt stand

Heveskes is op het dertiende-eeuwse kerkje en kerkhof na verdwenen. Het dorp behoorde tot de Oosthoek, het in de jaren zestig van de kaart geveegde gebied ten zuidoosten van Delfzijl, met wierden-

dorpjes die heden ten dage zouden zijn voorgedragen als beschermd dorpsgezicht. Behalve Heveskes maakten ook Oterdum en Weiwerd daarvan deel uit. Oterdum is nog slechts herkenbaar aan zijn aan de dijk gezette doden en Weiwerd voert door nieuwe initiatieven strijd tegen de ondergang, met redelijk succes. De Oosthoek was een schitterend gebied, zo weten velen, die noodgedwongen moesten verhuizen naar Delfzijl, zich te herinneren. De industrie die gepland was is er niet gekomen, maar de grond ligt er nog steeds woest en verlaten bij. Het eenzame onttakelde kerkje van Heveskes, door weer en wind aangetast, houdt stand tegen de verdrukking in en zal dat ook blijven doen. Na dreigingen van sloop of verplaatsing is door particulier initiatief, met de dichter Jan Niehoff als gangmaker, genoeg geld verzameld om een eerste herstel tot stand te brengen. Het kerkje is inmiddels in de veilige handen van de Stichting Oude Groninger Kerken. Na de particuliere giften waren behalve deze stichting ook

Monumentenzorg en de gemeente bereid geld in een renovatie te steken. In 1998 zal de kerk weer fier over het landschap uitkijken.

Vier hectare grond

In 1966 en in 1976 raadde de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) aan om de wierde van Heveskes tot beschermd archeologisch monument te verklaren. De zeer oude bewoningsresten en de geschiedenis van deze streek laten zich hieruit goed kennen. Het ROB-advies stelt: *'In Noordoost-Groningen zijn wierden met een vergelijkbaar lange bewoningsgeschiedenis en in onbebouwde toestand relatief zeldzaam. De wierde Heveskes biedt de mogelijkheid dankzij de scheiding van woonniveaus de verschillende perioden afzonderlijk, maar tevens de ontwikkeling in de loop van de eeuwen, te bestuderen.'* De wierde is vanuit het zuiden en het westen duidelijk herkenbaar in het landschap. Zijn ligging in de oorspronkelijke reeks en zijn geschiedenis zijn ook

belangrijke redenen om het gehele terrein te bewaren. De gemeente Delfzijl, de provincie Groningen en het havenschap denken daar anders over. Ondanks de aanwezigheid van nog honderden hectares braakliggend industrieterrein in deze regio, wil men nu juist deze vier hectare grond verder industrieel ontwikkelen. Volgens deze bestuursinstanties, die daarover een convenant willen afsluiten met de Rijksdienst, zou slechts het deel waarop de kerk en het kerkhof zich bevinden, tot monument mogen worden aangewezen.

Omdat al veel wierden zijn afgegraven of anderszins verdwenen, is behoud van Heveskes van groot belang. Van de oudste wierden uit het begin van de jaartelling resteren ten oosten van Delfzijl alleen nog Weiwerd, Heveskes, een restant van Heveskesklooster en Termunten. Daarom is het citaat uit de provinciale nota aan het begin van dit artikel een goede leidraad om verdere aantasting van de wierde van Heveskes te voorkomen. ☞

De wierde van het onttakelde dorp Heveskes wordt aan de noordkant aangesneden door de uitbreiding van het chemisch bedrijf FMC, foto Aerophoto Eelde